

VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**VLADIMIR BEȘLEAGĂ: CULTURA POPULARĂ,
COMICUL REALITĂȚII, NATURALEȚEA
LIMBAJULUI**

Abstract

The article examines the achievements of Vladimir Beșleaga, an octogenarian writer (novelist, essayist, journalist) in three areas less studied in literary criticism so far: popular culture, the comic of reality, naturalness of speech - they all make his image complete. At the same time, there are revealed unprofessional scientific dexterities of a lexicographer and ethnologist that belong to the author under examination.

Dorim ca rîndurile acestui articol-eseu să descifreze întrucîtva trei preocupări constante – cultura populară, comicul realității, naturalețea limbajului (poetic, eseistic, publicistic) – ale scriitorului român, originar din sînga Nistrului, Vladimir Beșleagă, ajuns la venerabila vîrstă: 80 de ani*.

În formarea/„zidirea” ca scriitor a octogenarului V. Beșleagă, piatra de temelie, fundamentul (de pe cînd era copil, încă neștiind să citească) aparține culturii populare orale, cu versuri folclorice pentru copii, colinde, plugușoare de Anul Nou; cu fermecătoarele basme/povești, pe care le asculta cu încîntare din gura consătenilor-țărani; „vina [pricina] toată e a poveștilor, cred – meditează scriitorul. – Apoi [...] s-a adăugat cartea” [4, p. 325], cea cu basme gîndite altfel decît cele folclorice, cărți de care, ajuns adolescent – își imaginează V. Beșleagă – „am citit, cred, vagoane” (așa de multe), de la care, conchide, „mi se trage, cred, și pasiunea scrisului” [Idem]; marginea de pornire totuși, spre scriitorie, rămînînd bogata și fermecătoarea cultură a creației populare, cu firescul vorbelor ei, presărate ici-colo, după imperativul situației, cu sprintare seminte comice [diversele sublinieri ne aparțin – *n. aut.*].

Apropo: anume basm „îi plăcea [lui Vasile Vasilache] să-și numească celebra carte” [*Povestea cu cocoșul roșu*] – remarcă V. Beșleagă [9, p. 12].

Prin 1951-'52 studentul universitar (Chișinău) Vladimir Beșleagă începe să adune folclor, fără magnetofon (pe atunci, portabile, nu erau în vînzare) din zona sa de baștină, mai cu seamă din satul în care se născuse – „localitatea Mălăiești, cu peste cinci mii de locuitori, cunoscută în filele istoriei din anul 1541” [11, p. 158].

* Scriind, am respectat normele ortografice ale limbii române conform convingerii unor lingviști de talie mondială, dar și a noastră, reflectată în articolul *Argumente anti „î” din „a” și „sunt”*, publicat în „Revista de lingvistică și știință literară” (Chișinău), 2009, nr. 1-2, p. 46-52.

„Cînd eram eu student, își va aminti Beșleagă-scriitorul, [...] ni se spunea să culegem, din sat, tradiții, [...] povești, apoi [...] am găsit [... colinda] *Cum a umblat Maica Domnului la iad...*” [2, p. 234].

Din timpul acelor preocupări de esență etnologică, al convorbirilor cu sătenii-deținători de bogate comori spirituale, scriitorul în formare observase „cît de frumoasă și plină de miez este limba vorbită. Cît de profund se reflectă în cele spuse de oamenii simpli viața, destinul și visele lor” [2, p. 3]; pe vorbitorii aceia, netrecuți prin facultăți și academii, studentul Beșleagă îi asculta fascinat, notînd în mare grabă (să nu îi scape vreun cuvîntel) minunate orații, cîntări și povestiri ale omului de la țară, prețioase obiceiuri din moși-strămoși ale românimii din stînga Nistrului; pagini de viață cu verbe și proverbe originale, autohtone, interesante.

Minte iscoditoare, tînărul Beșleagă, după Universitate doctorand fiind, caută să priceapă cam cum își plămădesc *poveștile* scriitorii, un Rebreanu, de exemplu, în primul rînd (schițase o disertație despre scrisul acestuia), dar și dintre străini, cei de la *Noul Roman francez*, de-o pildă, sau cei cu ambiții gen la-mine-ca-la-nime! – Proust, Joyce, Kafka, Faulkner, Beckett etc. [7, p. 64].

Păi dacă te apuci și tu de scris *povești*, gîdea Beșleagă-cercetătorul științific, nu te lăsa tumănit-influențat de canoanele altora – sapă-ți hăugașul tău, care, de acasă, din Mălăieștii tăi, să curgă în lume cu firea omului și a istoriei, cu un Miron, Isai ori Filimon, cu frămînt adînc de gînd, vis și veghe, cu epicul trăit în inima ta, liric – toate împletite cu frumoasele fire de limbă și tradiții ale neamului tău, cu vraja aparte a unor vorbe și glume din stînga Nistrului – *cicîric, bulumac, lăcuni, de-a bea, ganci, căleap, încălărat, bulihărit, Hortolomei, Șepteciuni, babe cîrligate, plugușor cu două iepe, Dați colacu și pitacu! și-un ulcior de lapte acru!* Și scris modern, și zicere folclorică deci în aceeași operă.

După niște ani, cunoscut ca scriitor, unul cu pasiune pentru moștenirea spirituală populară, femeii din satul său îl informează, la magnetofon deja, despre clăci și șezători cu multe pătăranii și cîntări folclorice: „clăci se făceau [...] Se grămădeau ... fetele, flăcăii... la bătut răsărita, la curățit popșoi... [...] una] făcea mîncare. Ei cîntau! [...] Șezători [...] –] la tors, la...[împletit, brodat ș. a.]” [2, p. 248].

Totodată, scriitorul se inițiază în hățișurile păgînismului și misticismului, ce conlucrează cu dogmele creștine în creația populară: „Citesc *Creanga de aur* de M. Sadoveanu. Păgînism, creștinism, mistică...” [4, p. 325].

Din copilărie ține minte scriitorul, el singur practicînd, în paralel cu alte datini din strămoși, felurite lecuri populare, aplicate cu ajutorul unor formule magice de vindecare: „Cînd îți amorțea un picior, îl băteai cu pumnul și ziceai: *Ieși, Babă, din chicior,/ că ți-o murit un ficior...! – Care? Care?! – Cel mai mare,/ cel cu doba la schinare...*” [4, p. 222].

În romanul-poem tragic *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* găsim o relatare fugitivă despre alte vechi practici magice, precreștine, axate la ziua unui mare propovăduitor creștin: „astăzi e Sfîntul-Andrei! [...] fetele își ghicesc ursiții, pun grăunțe [...] toarnă apă într-o strachină” [6, p. 396]; în

Zbor frînt însă – o credință populară despre vuietul râului Nistru: „*au gemut adîncurile [... Nistrului] – așa gemăt că s-a auzit departe pe apă, peste amîndouă malurile, de a ajuns tocmai în sat, și s-au oprit niște femei care treceau pe drum de la fîntînă ori de unde-or fi venit, de s-au uitat una la alta: / – Ai auzit cum a urlat Nistrul?! / – Am auzit, fa. / – Să știi că vrea cap de om [...]/ Și-au făcut cruce și s-au dus mai departe-n drumul lor...*” [6, p. 147].

(O variantă a credinței citate, numită *Cînd raji Nestru*, am cules și eu, în august 1987, în satul Pîrîta, pe stînga Nistrului, ceva mai sus de Mălăieștii scriitorului, de la un moș de 80 de ani: *Cînd raji Nestru, trebî s' sî-neși cariva [...]. El cînd raji, șeri cap di om.*)

Un caz de rîsu-plînsu, cu o credință în puterea blestemelor, oferă nuvela *Cu patu-n drum* – o pereche de tineri însurăței, neavînd locuință, nu se dumireau cam unde și-ar duce patul proaspăt cumpărat, iar o cunoscută, răutăcioasă, îi „ajută” urîndu-le: „Așa cum stați cu patu-n drum, așa să tot umblați și să nu vă primească nimeni! Auzimă, Doamne, și fă cum te rog” [5, p. 232]. Scriitorul însuși crede că: „Îi va ajunge blestemul [pe sovieticii cotropitori de «pămînturi străine și alte neamuri»] pentru a fi exterminat pe băștinași” [4, p. 396]; de la un recensămînt la altul numărul popoarelor sovietice fiind în descreștere (*n. aut.*).

Odată, mai spre zilele noastre, scriitorul, împreună cu un consătean, vechi prieten (Timofei Mihailov), își vorbesc despre copilăria lor cu „jocuri, care de care mai frumoase”. Prietenul îi mărturisește cu drag, nostalgie și înflăcărare, că pentru el cel mai plăcut episod anual era cînd ajungea la Crăciun: „Colindele acelea, [...] clocotea satul de colinde! Începeam cu *Nașterea ta, Hristoase! a Dumnezeului nostru...*, iar sara [...] copiii mai mari și flăcăii îmblau cu *Trei crai de la Răsărit! s-a dat luna la asfințit...* Atît de frumos [...] Fiecare parte a satului avea colindele ei.

Eu așa m-am gîndit odată, cum ziceai și mata [adresîndu-se lui V. Beșleagă] – să colindăm satul tot, [...] să mergem [acum, în vîrstă fiind] să colindăm de rînd fiecare casă...

Dar despre altele aș vrea să vorbesc. [...] Cînd copilul abia începe să gîngurească, mama [...] îl lua la dezmiertat: *Barbă-bărbiță, / gură-gîngurice, / nas-patanas, / ochi-bazaochi, / luc-tăvăluc, / hap de țuluc!* [...] Atîtea jocuri! Uite-o numărătoare *De-a mijatca: Una rama-catarama, / doi bani pe-iordani, / fițu-mițu/ sare-n vîrțu...* (Și un băietel din romanul *Durere* – completăm – „vara se juca [...] *De-a mijatca*” [3, p. 109]).

Dar despre jocuri [...] *De-a pînza* [...] Este un joc pentru copii, dar și pentru mai mari. [...] Iar cînd copiii erau mai mari, aproape de adolescență, de-amu se pregăteau de joc. [*Jocul-dans:*] Ca să se ducă la joc, fata trebuie să știe a dansa, băiatul să știe a o lua. Cum făceam noi? Iat-așa: fetele se așezau într-un rînd, băieții în alt rînd. Fetele începeau [...] a cînta: *Peste văi și dealuri multe/ trece o căruță/ și din toate fetele/ tu ești mai drăguță...* Și apoi întrebau: *Pe cine?* Băiatul trebuia să numească fata. Fata, dacă nu îndrăzneala să pornească, băiatul venea și o lua de mîină și o ducea. Și în timp ce o ducea, fetele băteau din palme și cîntau: *Asta-mi place, / asta vreu, / asta/ nimănuî n-o dău...*” [2, p. 82-84, 89]. (Mai amintim, în romanul *Nepotul* e descris un joc popular pascal:

„se joacă *De-a runtunușul* [să fie acest *runtunuș* o vocabulă de origine germană?] – unul se dă după un dîmbuleț, pune oușorul roșu pe creastă și-i dă drumul la vale...” [5, p. 108].

De 55 de ani fiind, scriitorul și-a amintit „o cimilitură din copilărie: – *Hai și ne-om...! – Dacă ne-or?! – Pînă ne-or, noi ne-om...*” [4, p. 36]. [Cunosc și eu, din anii copilăriei această „cimilitură”, din satul meu nord-basarabean. Este o formulă folclorică glumeață, zisă special în fraze criptice pentru anumite contexte ale vieții de copil – de pildă, cîțiva băieței pun la cale o intruziune la merele dintr-o livadă, sfătuiindu-se poetic: „– *Hai ne-om* (duce după mere)!/ – *Dacă ne-or* (prinde)!/ – *Păr ne-or* (prinde)!/ *noi ne-om* (ascunde)!/ *și-om fugi departe!*”. De regulă, fapta (escapada etc.) nu are loc, se zice doar poezioara, din plăcerea de a vorbi ceva ritmic, frumos, cu două înțelesuri, de către un singur băiat sau în doi, teatralizat.]

În altă zi i-a venit în minte lui V. Beșleagă încă o comicărie folclorică enfantină: „*Doamne, miluiește! popa prinde pește! peștele – sărat! popa s-o-mbătat...*” [4, p. 78], (creație cunoscută în diferite variante și în localitățile din dreapta Nistrului).

Dar urăturile, continuă informatorul T. Mihailov, cînd se ajungea la Sfîntul-Vasile! [...] tata numaidecît îmi făcea un plugușor, la capăt cu cornițe, legam busuic [E vorba de un plug miniatural, frumos împodobit și ținut în fața ferestrei unde se urează – element ritualic practicat în puține localități – *n. aut.*] și începeam de la nănașa [...]. De acolo [...] mergeam [la alte case; 2, p. 82, 89].

Să revenim însă la „hăugașul” scriitoricesc al *folcloricului* autor modern.

În 1956 V. Beșleagă a reușit să-și publice prima carte, una de istorioare cu nuanțe comice, pentru copii – *Zbîntuila*, iar în 1958, este angajat la unica revistă republicană, din RSSM, de satiră și umor – „Chipăruș”, neconvenabilă conducerii statale pentru dezgolirea putreziciunii regimului comunist, zilnic preamărit în presa oficială ca prosper și înfloritor; în toată prelungirea de mai apoi a vieții, scriitorul neîncetînd a fi unul cu simț umoristic, dar și cu nerv caustic la momentul oportun. (Pînă la urmă „Chipăruș”-ul acela a fost „opărit”, amuțit, mortalizat, și nu poate fi reanimat nici sub conducerea pretins democratică de astăzi.)

O notiță de *Jurnal...* „divulgă” scriitorul în postura culegătorului de folclor, inclusiv comic (aidoma folcloristului de profesie, care tresare bucuros, entuziasmat-înfăcărat, la posibilitatea culegerii unor noi creații populare *frumoase*, precum și a viabilității acestora în chiar satul natal, indicînd riguros-amănunțit numele deplin al povestitorului și data imprimării): „1986, 29. VII. De la șosea pînă în centru am luat [în mașină] pe Varvara lui P. Bălan (Popușoi). I-am spus cîteva vorbe [...]. S-a declanșat și mi-a povestit o snoavă cu o mamă, două fiice și o noră. Frumoasă! Trebuie să mă duc s-o înregistrez la magnetofon... Viu folclorul la Mălăiești!...” [4, p. 61]; din *Destine transnistriene* aflăm cum, asemenea etnologilor, V. Beșleagă își îndeamnă convorbitorii, plastic-șăgalnic și cît mai pe înțeles, la *depănarea ghemului*-subiect al dialogului: „Eu aș vrea s-o luăm, cum se zice, de la un capăt... Cum ai lua un fus ori un ghem, cum ai lua firul și ai începe să-l depeni, să-l depeni, să-l depeni...”, sau, la începutul altui dialog: „hai

s-o luăm de la capăt, ca să putem depăna mai ușor firul vieții...”, fie și, în alt caz: „am să te rog să-ți aduni cele gânduri și amintiri și să începem să le depănăm...” [2, p. 27, 53, 197].

Nu fără mândrie pentru regiunea în care-i născut, V. Beșleagă, dialogînd cu o consăteancă, aduce vorba de o pagină de istorie a etnologiei românești: „Nichita Smochină de la Mahala – Dubăsari [...] a activat în timpul războiului în Transnistria... A participat la expediții de colectare a folclorului transnistrean” [2, p. 22-23]. (Un bine-documentat articol despre membrul de onoare al Academiei Române Nichita Smochină este în *Dicționarul etnologilor români* [București, 2006] de Iordan Datcu.)

Din alte note, apreciativ-analitice, ale scriitorului privind arta stăpînirii și debitării comicului, desprindem: „Am terminat de citit *Pește-i împărat* de V. Astafiev. O carte bună. [...] Paralel, am (re)citit *Amintirile* lui Creangă. [...] Rusul nu are umor, are critică. Creangă scapără!...” [4, p. 62]; prozatorul și folcloristul Gheorghe V. Madan „avea haz” [4, p. 345]; „s-ar putea evidenția influența [...] exercitată de I. Druță asupra [...] literaturii umoristice” [4, p. 341]; Nicolae Vieru este făcut din locuri comune și ironie” [4, p. 361]; și despre un actor comic din Republica Moldova: „are vervă băiatul, are expresie. Cultură, mai puțină” [4, p. 348].

În stilul unei glume populare (cunoscută și de marele Creangă) dialoghează două personaje din *Cumplita vreme*: „– [...] Are o copilă, Ghinița, tare ocheșică și dulce [...] – *Îți place?! – Îhî...! – Da tu ei?! – Și ea mie!*” [1, p. 136]; o anecdotă sarcastică despre un tînăr cu studii în străinătate e reprodusă pe scurt în romanul *Nepotul*: „*Unul, cică, se întorcea de la școli din străinătate [...] și, ajungînd aproape de casă, cade într-o groapă adîncă... Aleargă tată-său, îi aruncă [o funie zicîndu-i]: – O funie!... El, ce face? Duce degetul la frunte: – Ce este «o funie»?*” [5, p. 82].

O glumă-răspuns isteț aflase V. Beșleagă de la tatăl său, care, în 1955, „a adus de la Ural o mulțime de snoave și amintiri. Printre ele, una” [cu poanta în rusă]: – Știi ce înseamnă СССР [URSS]?/ – Nu./ – *Смерть Сталина спасёт Россию*” [Moartea lui Stalin va salva Rusia] [4, p. 263].

Deține V. Beșleagă, mîndru pentru dreptul său de autor, o probă de parodiare-parafrazare a celebrei maxime latine *Dum spiro, spero*: „O parafrază care-mi aparține integral – *Dum spiro, zbiero!*” [4, p. 309]; a sa fiind (în anume context), cu valoare de maximă caustică, părerea: „Cine consumă carne de om, turbă” [4, p. 396].

După o variantă rusească a scrierii satirice *Elogiul nebuniei* de umanistul olandez Erasmus din Rotterdam, V. Beșleagă a redat românește respectiva lucrare-carte, în versiunea *Laudă Prostiei*, cu inteligente sintagme folclorice și literare „de-acasă”, ca: „(cercînd) să facă din arap un alb și din tînțar – armăsar”, „bătrînețe – haine grele”, „valurilor și vînturilor”, „acești tîrnie-coadă”, „grecotei mai presus de cotei” etc. [10, p. 23, 44, 145, 182, 203].

Întrucît volumele *Jurnal...* (memorialistică) și *Destine transnistriene* (dialoguri publicistice) de V. Beșleagă nu sînt opere de ficțiune, ele oferă pasaje valoroase ca descrieri veridic-autentice ale obiceiurilor de nuntă (*Pețirea, Furatul miresei, Poftirea, Conocăria, Masa cea mare, Bucate și băuturi, Cum și pentru ce se cîntă*), cele de la Crăciun, Anul

Nou, Bobotează (*Colindatul, Plugul, Chiraleisa*) și de altele.

Pețirea. Dar cum se măritau fetele? După cine voiau ele ori după cine le dădeau părinții? Cine hotăra? – o întreabă scriitorul, cu microfonul, pe consăteanca Eugenia a lui Ilie al lui Marcu Pogolșa (mai în vîrstă cu vreo 25 de ani, informatoarea), aceea oferindu-i un bogat și divers florilegiu etnofolcloric local cu obiceiuri de la nunți și alte împrejurări festive ale vieții rurale: Se întîmpla după cine vroiau ele, dar se întîmpla să se mărite cu cine vroiau părinții...

Uneori venea cîte un flăcău străin, se oprea la un mătălean, acela venea [ca] staroste la părinții fetei și zicea: *iaca avem un mire [bun...]*. Părinții îl chema acasă [pe mire] dimpreună cu starostele... Ei, tinerii, nu știau unul de altul defel... Își spuneau ei [starostele și părinții fetei] ce [avere] are mirele, ce are mireasa [...]. După aceea îl poșteau pe mire să șadă în capul mesei. Apoi puneau o farfurică cu o șalincă. El punea [...] bani... Ea [...] venea și o întorcea... [...] Așa era moda. Pînă la urmă, [...] el scotea și puneu veriga [verigheta] lui. De amu puneu și ea veriga ei... Zicea starostele – mirelui: *Las' să ieie [...] mireasa ce-i place.* Iar [din nou] stapostele: *Las' să ieie mirele să vadă mireasa... [...]* (Dacă și-a luat mireasa a ei, să știți că i-i jele de șalincă și se strică joaca...) Se apuca mirele și lua șalinca și veriga ei și le puneu în buzunar... Dar ea se repezea de la pat și jnap! lua banii cu tot cu farfurică și cu veriga lui și se ducea în altă cameră... Și de amu se împacă între dînșii (că se ducea și el după fată acolo). O întreba: *Ce, îi mergi după mine ori?...* Mai ședeau la vorbă și se cunoșteau unul pe altul. După aceea se luau. (Iar dacă ceva nu-i plăcea, strica și trimiteau mirele, șalinca și veriga ei înapoi, iar mireasa, ale lui...) Iar dacă erau de sat și se știau, trimiteau starostele și se înțelegeau... [2, p. 57-58].

Furatul miresei. V. Beșleagă: Dar de la joc miresele se furau?

Informatoarea: Mireasa se fura numai cînd băietul era în vorbă cu dînsa și părinții lui n-o vre [...]. Dar [...] era rușine mare: trebuia să se cunune fecioară curată... [2, p. 8].

Folosind, asemenea unui specialist în etnografie termenii corespunzătorii obiceiului (*nun mare, act ritualic, formulă rituală*), scriitorul consemnează o *poftire la nuntă*, cunoaște că respectivul obicei este unul vechi-străvechi, reproduce textul poftirii: „A fost [cutare] să mă invite la o nuntă, la care e nun mare [...] și a] rostit formula rituală: *Vă rugăm să poștiți [...] cu noi la nuntă. Ne rugăm cu toții, și eu, și soția [...]*. Este un act ritualic vechi-străvechi...” [4, p. 353].

Conocăria. Informatoarea Eugenia Pogolșa: L-am învățat [pe feciorul Vasile] conocăria pe care s-o spună la nunt(ă).

Masa cea mare. V. Beșleagă: Cîte perechi, cîți oameni se adunau la masă? Acuma se fac corturi, se strîng sute de oameni.

Informatoarea: Atuncea nu erau atîția. Nunul avea două-trei perechi, mai mult nu avea. Și nunta se făcea în casă... De era nuntă, de era cumătrie – nu se făceau prostii [petrecheri făloase] ca amu...

Bucate și băuturi. V. Beșleagă: Da ce bucate se făceau atunci?

Informatoarea: Lăcuni (turte dulci), plăcinte reci... Mai mult din aluat dospit. [...] Carne de porc... Dar răciturii, cum pune amu tot omul [responsabil de buna desfășurare a

nunții], atunci nu erau. Găluște se făceau...

V. Beșleagă: Dar cum era cu băutura? Vin numai? Ori mai era și altceva?

Informatoarea: [Era și] cufas (cvas), vin de mere se făcea [...].

V. Beșleagă: Se întîmpla că se îmbătau oamenii?

Informatoarea: Nu. Mai rar.

Cum și pentru ce se cîntă. V. Beșleagă: Dar cîntece se cîntau? Se cînta la mese?

Informatoarea: Cîntau oamenii din gură. După cîntatul din gură și jucau...

Obiceiul colindatului. L-am mai învățat [pe fecior colinda] „Omu-n lume”: *Omu-n lume de se naște,/ și cîți ani el vecuiește,/ tot deșertăciuni poștește.../ Lumea crește, senmulțește,/ dar iadul se îndesește/ ca să-ncapă-acolo toți;/ și ai lui Adam [...] nepoți,/ care au făcut păcate.* [...] Amu, numai pe asta o mai spun copiii... Și mai este [colinda] „Nașterea” [2, p. 58-61].

V. Beșleagă: *Nașterea ta, Hristoase...* Iaca pe asta o spunea [cînta] Vasile tare. El mergea înainte, eu veneam în urma lui, și de-amu, cum intram în ograda omului, de departe începea cu glas tare și așa ne apropiam de fereastră... *Nașterea ta, Hristoase,/ a Dumnezeului nostru,/ răsăritul lumii, lumina cunoștinței,/ că întru dînsa ce sluje[a] stelelor./ De la Stea să vă învățați/ să se-ncchine Ție,/ soarelui dreptății./ Doamne, slavă Ție!* [Această colindă nu este cunoscută în Moldova (nici de pe dreapta, nici de pe stînga Prutului), ci doar în Ardeal (parțial și în vechea Muntenie) [8, p. 13-16, 487], dovedind o dată în plus că românii din stînga Nistrului sînt coborîtori, pe rîu și pe delături, din părțile de nord-est ale Transilvaniei (Ardealului). Într-o deplasare spre Sighetul Marmației, anul 1991, mi s-a întîmplat să aud țărance de pe lîngă Baia Mare, vorbind cu *si-/se-* în loc de, literar, *ci-, ce-, fe-* (modelul *serbi, sini, seaun* pentru *fierbe, cine, ceaun*) ca în multe sate din stînga Nistrului – *n. aut.*]

Obiceiul Plugului. V. Beșleagă: Și apoi mai îmblau cu *Plugul*. Îi făceau coarne și tot busuioc legau. [...] Așa ziceau: *Hăi, plug cu doisprezece boi,/ la ii/ prinii,/ la coade codălgheii!/ Săriți cu sămînța/ că se usucă brăzdița,/ săriți cu colacu/ că fărîmă boii pragu!/ Ho-uaaaa!/ Dați colacu și pitacu/ și-un ulcior [în glumă] de lapte acru!...* Și mai spuneam noi: *Hăi, plug cu...*

Informatoarea îi amintește alt final amuzant (mai sovietic): *Hăi, plug cu două vaci!! Scoate, babă, doi colaci!*

Lui V. Beșleagă îi vine în minte o variantă și mai comică: *Hei, plug cu două iepi!! Scoate, babă, două cepe!...* Țin minte, continuă scriitorul, că ne strîngeam la noi în căsoaie, că acolo nu deranjam pe nimeni, și învățam, repetam cu Vasile [feciorul interlocutoarei] amîndoi, alteori mai veneau și alți băieți, dar mai mult în doi [2, p. 62]. „[Odată] ne-am dus cu hăitul la mătușa” [6, p. 176].

(Unui tînăr, la sovietici, i se imputa că a fost „cu hăitul”, practică interzisă de regim: „ai umblat de Anul Nou cu hăitul prin sat, ai uitat?” [5, p. 87]; și nu numai uratul cu *Plugușorul*, scurt, sau cu *Plugul*, orație de proporții, – „erau interzise, amintește V. Beșleagă, obiceiurile creștinești – cununiile, botezurile, colinzile dar și șezătorile” [2, p. 80]; mai mult chiar, la sovietici „noi, românii moldoveni din acest spațiu eram privați de dreptul de a ne cunoaște istoria adevărată, de a exista liber în

universul limbii materne, de a ne practica și perpetua tradițiile, obiceiurile și credința strămoșească” [5, p. 6]. Doamne, Dumnezeu! Aceștia ne-au fost „eliberatorii” sovietici! De aceștia continuă să-și facă mendrele și astăzi în stînga Nistrului...)

Obiceiul chiraleisei (și aceasta cu finalizare comică). Mai strigam *Chiraleisa* de Bobotează. Purtam o cruce, la care legam fire de busuioc... De la ușa ogrăzii copiii începeau așa: *Chiraleisa, Doamne!! Boi înjugători, / cai înhămători!! Chiraleisa, Doamne!! Cîte paie pe casă, / atîția galbeni pe masă! / Chiraleisa, Doamne!! Cîte cartoafe în bordei, / atîtea scroafe cu porci!! Chiraleisa, Doamne!! Cîți cărbuni în cuptor, / atîția copchii pe cuptor!! Chiraleisa, Doamne!! Cîte balegi înghețate, / atîtea babe cîrligate!* [lunecînd-căzînd pe jos din cauza ghețușului de la Bobotează; 2, p. 61-62].

Narațiuni populare. Afară de basmele, pe care (am zis la început) le cunoștea din fragedă copilărie de la bătrîni din sat, captivante povești auzise V. Beșleagă și în anii de adolescență, de la consăteni ca Gheorghe Ponomarencu și Marcu Dub, dar și niște pătăranii „buruienose” (cu vorbe vulgare) de la „baba Dosia” [2, p. 216, 232]; achiziții poetice de acest fel sugerîndu-i peste ani motive și imagini pentru propriile creații. Unei legende populare despre petele din lună îi găsi loc în canavaua romanului *Cumplita vremei*: „cunoști, măi Gruie, povestea celor doi frați, care, bătîndu-se de la un petic de pămînt, s-au omorît unul pe altul, iar sufletele lor s-au mutat acolo, în lună, de se văd pînă azi?” [1, p. 158].

Despre alte variante ale obiceiurilor de nuntă și de la sărbătorirea Anului Nou, precum și despre cîntecele de dragoste, dor și jale ce răsunau primăvara, aflăm din romanul *Zbor frînt*, unde Nistrul apare ca martor, unul magnific și cu simțuri de om: „din vremurile [...] străvechi era deprins Nistrul [...] să se bucure [...] de cele două sate albe [Mălăieștii], unul pe un mal, altul pe celălalt mal, să fie martor la nunți vesele care treceau peste apa lui, fie că un flăcău din satul din dreapta fura o fată din satul din stînga, ori o fată din satul din stînga fugea după un flăcău din satul din dreapta; ori că treceau iarna urători peste gheața lui ca să-și ureze neamurile din celălalt sat și, cînd treceau, îl urau și pe dînsul, și era veselie și bucurie mare; iar dacă venea primăvara și vara, răsunau cîntece de dragoste, dor și jale, și răsunau rîsete de fete cu ochi mari și fața ascunsă în colțuri de basmale albe” [6, p. 49]; un „Badea Hortolomei [...] – citim în romanul *Nepotul* – ce mai știe să fluiera!... Vara, înainte de răsăritul soarelui, prășește în grădină. Mă trezește mama într-o dimineață: – Ascultă, ce frumos! Tot cîntece tărăgănate, fără cuvinte, din cele ce zic fetele la prășit popușoaiele vara... Te apucă de inimă” [5, p. 47].

Dar nu numai prozele folclorice, datinile și cîntecele populare sînt odoarele ce împodobesc scrisul poetic, publicistic, memorialistic al înzestratului creator Vladimir Beșleagă; puzderie de bijuterii scapără în operele sale ca sintagme idiomatice, vorbe arhaice și istorisme, toponime și patronime neaoșe, regionalisme, zicători și proverbe – toate acestea sporind substanțial naturalețea multicoloră a limbajului folosit.

De o mare importanță pentru scriitor sînt cuvintele și expresiile populare din graiul viu; ingenioasa folosire a acestora o apreciază înalt la confracții de condei. Într-un loc din

Jurnal are următoarele rînduri: „Am citit pagini din *Pururea adu-ți aminte* de Rasputin, în traducerea lui Vasile Vasilache. Bine. O limbă frumoasă, impregnată de culoare. Ceea ce-i dă un farmec aparte, atenționează V. Beșleagă, sunt cuvintele și expresiile, luate din graiul viu. Se pricepe Vasile să le aleagă” [4, p. 134].

Beșleagă însuși, paralel cu adunarea obiceiurilor și narațiunilor populare, este un atent culegător de vorbe rare. Aflîndu-se într-o suburbie a Chișinăului (satul Schinoasa), aude o mică frază cu accent sarcastic – „Am vizitat niște gospodari de la Schinoasa [...]. O vorbă auzită la masă: *Cînd să trăim și noi bine, hop și rușii...*” [4, p. 319], vorbă pe care și-o înscrie în carnet pentru agerimea ei, pentru neuitare.

Despre actantul principal din *Zbor frînt* autorul romanului zice că este om *lumeț*, descifrînd sensul acestui calificativ popular cu plastica remarcă: „nu putea trece pe lîngă oameni cum treci pe lîngă parii gardului” [6, p. 6], adică nu era absent, nici indiferent în fața problemelor pe care le aveau consătenii.

Volumul *Nepotul*, care cuprinde romanul cu acest nume (roman pe care autorul îl consideră o „cronică rurală”) plus cinci povestiri umoristice, pe lîngă firea comică latentă a scriitorului, demonstrează bine pronunțat dexteritatea sa de lexicograf benevol (din afara vreunei instituții de profil); în piesele volumului – ni se mărturisește (și merită să o luăm în seamă): „autorul a ținut să păstreze specificul graiului viu în intimitatea textului pentru a-i imprima o mai mare forță de convingere” [5, p. 261] – iată la ce ajută niște mostre ale graiului viu. (Apropo: „Reproducînd [... o istorisire, V. Beșleagă avertizează:] am păstrat în transcripție unele particularități ale graiului popular local” [2, p. 342]); din care motiv, spre finele cărții, el oferă cititorului și un valoros glosar (ca de ediție academică), unde aflăm ce înseamnă: *baistruc*, *baraban* (la treierătoare), *carandaș*, *cămară*, *cuzniță*, *guleai*, *harman*, *maladeț*, *mișină*, *pravlenie*, *sîrnic* („chibrit”), *a tumăni*, *veretcă* și altele – cuvinte atent explicate, fiecare lexem avîndu-și, abreviată în paranteză, calitatea domonială (arhaism, regionalism, rusism, ucrainism sau calc rusesc); acest amalgam de cuvinte „s-ar putea numi, remarcă V. Beșleagă-*savantul*, naturalism lingvistic”. Afară de grija pentru lexicul folosit, cu adevărat științifice, *academice* (într-un volum de creații literare) sînt și numeroasele comentarii de subsol, acestea atenționînd cititorul și asupra vremurilor crîncene prin care au trecut oamenii sub regimul sovietic.

Cu pricepere de lexicograf, scriitorul utilizează, în funcție de context, **cuvinte arhaice și istorisme**, cum ar fi: *acmu* (acum), *odănoară*, *zărghit* (zăpăcit, țicnit), *cir* (zeamă de mămăligă), *poci* (pot), *a hi* (a fi), *pîcliță* (pîclă), *hiriș* (numai), *jivălaie* („mulțime”), *dohotniță* (recipient pentru păcură); *logofăt*, *răzaș*, *jupîneasă*, *preosfinție*, *oceană* (jumătate de binoclu);

regionalisme și lexic local: *harman* (grădină), *ganci* (neajuns), *găteje*, *hrești* (vreasc ascuțit), *lutniță* (loc de unde se scoate lut, lutărie), *a murui* (a unge cu lut), *bît* (moș, bunel), *mîțîțică* (mică), *glăsoasă* (cu voce puternică), *a se înturloca*, *bunînțeleș*, *dughită* (topită-muiată, cînepa), *cicîric* (roată de depănat fire pe țevi), *căleap* (rîșchitor), *chivirici* (încălțări împletite din ață groasă de cînepă, în alte sate – „chirvici”), *bulumac* (stilp gros, druc), *șirisău*, *velcă* (vînturătoare), *a velcui* (a vîntura), *șirităucă* (mașină de vînturat grîu), *mișine* (grămezi de spice adunate

de țistari), *verdunci* (cartofi timpurii), *păsatniță*, *lăcuni*, *sarailii* (plăcinte-învîrtite din multe foi subțiri, în alte sate – „saralii” și „salarii”), *se păhărise* (băuse multe pahare), *cațalapi* (lipoveni, în multe sate din dreapta Nistrului – „cațapi”), *tălhărășit* (furt), *a știrici* (a afla noutăți), *bătălie* (război), *a bombi* (a bombarda), *a năpădi* (a năvăli), *a încălăra* (a încăleca), *horbă* (vorbă), *a măscări* (a batjocori), *bărbătoi* (bărbat), *hătălău* (băietoi), *covru* (culcuș), *iudă* (om rău, viclean), *pidosnic* (rău), *liubovnic* (cu dragoste pentru cineva), *verigă*, *gilgîr* (horcăit, respirație zgomotoasă), *îndărăpt*, *îndărăptnic*, *hăugaș*, *buhnitură*, *a bulihări* (a umbla brambura), *bisercă* (biserică), *săcrei* (sicriu), *mîhniciune* (întristare), *boleacă* (bolnavă), *tămăduit* (vindecat), *mormînturi* (cimitir);

toponime și patronime neoașe: *Rîpă*, *Hîrtop*, *Teiul*, *Pe Vale la Fîntîni*, *Bahna cei Mare*, *Borta Călugărului* (locul unei chilii săpate în stîncă), *Nani* (la ruși Ananiev), *Hoșu* pentru Valea Hoșului (la sovietici Dolinskoe), *Vălicica Mielului*, *Tucmigiu/Tocmigi* (Tocmagiu, Tocmazi), *Tirișpolea/Tirașpolea* (Tiraspol), *Ciobărciu* (Cioburciu, Ciobruți); *Hortolomei*, *Haralampei*, *Mîțoiaie*, *Șepteciîni*.

În privința patronimelor *Turculeț*, *Pitacu*, *Poalelungi*, *Țarălungă*, *Moșpan*, *Bradulov* – autorul își permite mici incursiuni etimologice [1, p. 362, 369, 606; 2, p. 296, 298].

Dintre **sintagmele idiomatice** la care apelează V. Beșleagă, pe lîngă unele de largă răspîndire, ca: *a lucra harștea-parștea* (a lucra de mîntuială, rău), *a-l învîrti pe cineva* (a-l manipula), *a avea obraz*, *a se lăsa pe tînjaliță*; atragem atenția și la cîteva zicere de originalitate și pitoresc aparte, mai mălăieștene: *a lega școala de gard* (a nu se mai duce la școală), „*ne prăpădeam din ochi unul pe altul*” [5, p. 223], *a ieși de-a bea* (a ieși „în patru labe”), *a bate țurca pe drum* (a umbla fără rost), *a se lua cu cineva la clanț* (a se împotrivi verbal, a fi contra), *a-i mînca unuia cîinii din traistă*, *a avea aprindere la plămîni*, *în dricu nopții*, *a se jeni de ziuă* (a se lumina).

Și o zicere idiomatică de nuanță satirică: *Mare brînză a făcut* [nimic însemnat] partidul [4, p. 330]; alta, originală, comentată de informator: „*Viața a trecut [...] într-un papuc!* [...] Cu zbucium mult și... nică n-am înțeles” (2, p. 266).

Din relatările unor povestitori (în *Destine...*) și de la personaje literare provin diferite expresii frazeologice și **idiotisme licențioase** (înjurături), în română și rusa unor moldoveni – de interes cercetătorilor ca lexic, imagistică, structură gramaticală (reproducem un singur exemplu, mai „civilizat”: „*Patefonu-vagonu-tronu-acordeonu și saxofonu cui te are!*” [3, p. 56 ș.a.]).

Dintre **zicătorile și proverbele** care au conturat frumos diverse momente ale scrierilor lui V. Beșleagă am putea cita: *Nu-i în toate zilele Paștele*; *Ce ți-i scris!*...; *Nasu – sfor*, *iar mațu – ghior*; *Capra face*, *oaia trage*; *Ce-i la cel beat în gușă*, *la cel treaz îi în căpușă*; *Corb la corb nu scoate ochii*; *Fală goală*, *straistă ușoară*; *Unde-i multă înțelepciune*, *acolo-i multă amărăciune*; *Unde nu-i cap*, *vai de picioare*.

Menționăm și comentarea originală de către o femeie a zicătorii *Îi negru-n cerul gurii*: „*Dacă ceriul gurii îi negru*, apoi îi rău omu” [2, p. 263].

Cu valoare de **maximă populară** este opinia unei femei, care zice că „lumea-i

plină de dor și jele/ ca [...] marea de chetricele” [2, p. 25].

Am observat și verbe din medii rurale servind original funcționarea unor tehnici moderne: s-a apucat să-l învețe pe frate-său să *mîie* tractorul; *latră* o mitralieră.

Asemenea podoabe de grai popular, decorînd împletitura operei scriitoricești, consună cu strădania – din anii de „ucenicie literară” a tînărului V. Beșleagă – de căutare și aflare a modelului (canonului) său de scriitură – cu trăiri active, emoționale, de „tensiune interioară”: „Pe cînd îmi făceam ucenicia de prozator (anii '52-'54), am avut un moment de revelație [...]: orice scris artistic, dacă nu mișcă, dacă nu emoționează, n-are nici o valoare [...], tocmai de aceea în anii mei de ucenicie literară, lucram la fiecare propoziție, sintagmă ca un apucat... [...] fiindcă] orice îmbinare de cuvinte se cuvine să aibă o tensiune interioară” [4, p. 270, 314].

Apelarea permanentă a scriitorului, uneori ca lingvist și etnolog, la bogatele resurse ale culturii populare, la componenta ei comică, lucrînd „ca un apucat” la reproducerea firescului vorbirii, în concordanță cu suflul acțiunii și al personajului, al istoriei seculare vechi și de moment, îl marchează pe octogenar ca figură neordinară a literaturii române, una cu originalitate proprie, pentru care dezinvoltura scriiturii primează ca normă estetică: „Principiul meu estetic este firescul în artă...” [4, p. 179]. Firescul, deci naturalețea vie, și nu originalitatea inertă, pretins modernistă, firescul fiind cel cu viața naturală, emotivă, în mișcare.

* * *

În cele expuse am căutat să argumentăm, cu exemple, predispunerea scriitorului pentru cultura populară, diversele componente comice ale realității și naturalețea limbajului folosit – valori mai puțin abordate în cercetările exegeților literari, de la Vasile Coroban și Vasile Vasilache (1967) pînă în prezent; cercetări, multe la număr, ce tratează alte valori ale operei lui Vladimir Beșleagă, accentuînd ca merite aparte spontaneitatea epicului liricizat, fluxul conștiinței, psihologicul interior al situației, dualitatea intimizată *narator-personaj* (naratorul „în pielea” personajului), inclusiv dialogul în monolog.

Pentru ca cititorii noului secol, XXI, să aibă o înțelegere mai limpede a fenomenului cultural Vladimir Beșleagă, ce ține în temei de veacul XX, informăm în subsidiar că scriitorul dat, la vîrsta-i de 20-30 de ani avea pregătire ideologică sovietică, trebuia să se conformeze nocivului canon al realismului socialist, mai fiind un timp și membru al PCUS; că, în afară de proze artistice (povestiri, nuvele, romane), V. Beșleagă a scris/publicat și versuri, că a militat pentru renașterea națională românească în Moldova Sovietică, pentru introducerea în spațiul acestei republici sovietice cu populație romanică a alfabetului latin românesc în locul celui slav rusesc, bucurîndu-se enorm de amploarea ce o luase mișcarea aceasta (astfel, un exemplu doar, în vara anului 1988, aflînd din presa republicii îndrăznețele – în contextul politic antinațional românesc de atunci – pledoarii pentru cauza națională românească a tinerilor filologi Constantin Tănase și Vasile Bahnaru, își consemnează „telegrafic”: „Am citit pe Tănase, Bahnaru. Bravo, băieți! E sfîntul adevăr!” [4, p. 329]); mai adăugăm aceluiași cititori: Vladimir Beșleagă a fost ales *bene merenti* deputat în primul Parlament al nou createi, ne-sovietice, formațiuni statale

Republica Moldova; alt merit, unul de nobilă considerație – o parte din lucrări i-au fost editate pînă acum în limbile: armeană, bulgară, cehă, engleză, estonă, franceză, lituaniană, rusă, slovacă, spaniolă, ucraineană.

În fraza de încheiere țin să exprim gratitudine tuturor cercetătorilor, care au evaluat aspecte, altele decît aici, privitoare la opera izvoditorului de *zbor neînfrînt dinspre Nistru în lumea largă* – domnilor Mihai Cimpoi, Alexandru Burlacu, Ion Simuț, Eugen Lungu, Andrei Țurcanu, Nicolae Bilețchi, Simon Bărbulescu și celorlalți; concomitent îi îndemn pe noii examinatori ai operei distinsului român Vladimir Beșleagă să-l aprecieze, poate mai atent, ante- și după 80 de ani ai Domniei sale.

P. S.

În 2002 (9 ani în urmă) Vladimir Beșleagă îi vorbea unui mălăieștean de-ai săi: „Eu acuma citesc *Faust* al lui Goethe... În germană... [...] Doctor Faust îl întreabă pe Mefistofel: «Cum să fac eu... să trăiesc mai mult și mai bine?» Acela răspunde: «Trebuie să iei [...] hîrlețul în mîini și să muncești! [...] ai să muncești și ai să trăiești bine... Pîn' la 80 de ani»” [2, p. 337].

De ce numai „pîn' la 80”, dacă V. Beșleagă poate ține *hîrlețul* – vedem, ne bucurăm și îl felicităm că poate – și după 80?!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vladimir Beșleagă, *Cumplete vremi*, București, Litera Internațional și Chișinău, Litera, 2003.
2. Vladimir Beșleagă, *Destine transnistriene*, Chișinău, 2010.
3. Vladimir Beșleagă, *Durere*, Chișinău, Cartea Moldovei, 2007.
4. Vladimir Beșleagă, *Jurnal: 1986-1988*, Chișinău, Prut Internațional, 2002.
5. Vladimir Beșleagă, *Nepotul*, Chișinău, Litera, 1998.
6. Vladimir Beșleagă, *Zbor frînt. Pădurea albastră. Cel de-al treilea dacă ar fi fost acolo. Viața și moartea nefericitului Filimon* (Romane, nuvele), Chișinău, Editura Hyperion, 1992.
7. Alexandru Burlacu, *Texistențe, vol. 2: Scara lui Osiris*, Chișinău, 2008.
8. *Colinde*, Culegere întocmită de G. Breazul, București, 1993.
9. *Contrafort*. Revista tinerilor scriitori din Republica Moldova, Chișinău, 2008, nr. 7-8.
10. Ерасм дин Ротердам, *Лауда Простмией*. Ын молдовенеште де Владимир Бешлягэ, Кишинэу, 1976.
11. Anatol Eremia, Viorica Răileanu, *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar istorico-geografic, administrativ-teritorial, normativ-ortografic*, Chișinău, 2008.